

**ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี**
**Factors Related to The Efficiency of The Sangha Administration
of The Sangha Administrators in Nontaburi Province**

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา *

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี และ ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ศึกษาวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๐ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยการทดสอบไคสแควร์ (Chi – Square Test) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's product moment Correlation Coefficient) โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งค่านัยสำคัญไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

ผลการวิจัยพบว่า

พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

* อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการทดสอบปัจจัยส่วนบุคคลคือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีทุกตัวแปร จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ โดยพบว่า ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ๐.๒๓๓) ในขณะที่ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, กิจการคณะสงฆ์, พระสังฆาธิการ

ABSTRACT

The main objectives of this research are i) to study the efficiency administration of Buddhist Sangha Administrators in Nontaburi Province and ii) to study factors relating for the efficiency administration. The research is survey research.

The samples in this research are Buddhist Sangha Administrators that are Abbots, Associate abbot and Assistant abbot as of administrators in Nontaburi that have sampling with 180 targets of Buddhist Sangha Administrators by stratified sampling. Data collections are conducted using questionnaire with check list and rating scale with 5 scales. Data analysis was used Statistical Package for the Social Science and used statistic are Frequency, Percentage, Mean, Standard Deviation, Chi – Square Test and Pearson’s product moment Correlation Coefficient. Statistical significance was 0.05 level of significance.

Findings of the research were concluded as follows :

1. The efficiency administration of Buddhist Sangha Administrators in Nontaburi Province was found at the high level that average 4.19. When considered in each aspects that Buddhist Sangha Administrators have Administration’ s skill all functions.

2. Buddhist Sangha Administrators in Nontaburi Province have leadership in high level that average 3.64. When considered in each aspects that Buddhist Sangha Administrators have Administration' s skill all functions.

3. Buddhist Sangha Administrators have efficiency in administration in high level that average 4.25 and When considered in each aspects that Buddhist Sangha Administrators have Administration' s skill all functions.

4. The results for personal factors such as position, age, year of ordination, education of Sangha administrators in Nontaburi province found that all of it were not related with efficiency of the Sangha administration of the Sangha administrators in Nontaburi province thus the hypothesis were rejected.

5. Skill factors for administration in Buddhist Sangha Administrators and leadership' Buddhist Sangha Administrators found that administration skill for Buddhist Sangha Administrators in Nontaburi Province have positive factors relation with efficiency in administration. In overall have significant at 0.01 and aspects that skill for administration have low level (Correlation coefficient is 0.233) though leadership' Buddhist Sangha Administrators have not factors relative with efficiency in administration in Nontaburi Province.

KeyWords : Efficiency, Sangha Affaires Administration, Buddhist Sangha Administrators

บทนำ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรม คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรม คำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้น การปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างความศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธอีกด้วย

พระสังฆาธิการเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่งก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ซึ่งมีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหาร คือ รัฐบาล ส่วนพระสังฆาธิการก็มีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหารคือมหาเถรสมาคม

พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

การบริหารจัดการองค์การใดก็ตาม จุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลอยู่เสมอ ทั้งนี้ย่อมจะต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างน้อย ๔ ประการ คือ คน หรือ บุคลากร (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการหรือเทคนิคในการบริหาร (Management) องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ มีความสำคัญมาก แต่องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการองค์การ ก็คือ คน หรือ บุคลากร ในการบริหารจัดการในองค์การทางศาสนาก็เช่นกัน วัดหรือกิจการคณะสงฆ์จะเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ร่มรื่น เป็นที่ศรัทธาและอำนวยประโยชน์แก่ชุมชนมากมายเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับคน บรรดาสิ่งก่อสร้าง โบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ ศาลาการเปรียญ วัสดุอุปกรณ์และการเงิน จะมีความสมบูรณ์เพียงใด ก็ไม่มีความหมาย ถ้าบุคลากรเหล่านั้นไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์มีหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ พระสังฆาธิการระดับต่างๆ นับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะพระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม พระสังฆาธิการนั้นมีการกิจการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว มีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย พระสังฆา

การจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ

จังหวัดนนทบุรี แบ่งการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอ ๕๒ ตำบล ๓๒๙ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด ๑,๐๕๒,๕๙๒ คน^{๙๔} ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทั่วจังหวัดและตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีวัด จำนวน ๑๙๑ แห่ง (พระอารามหลวง ๔ แห่ง) แบ่งเป็นวัดสังกัดมหานิกายจำนวน ๑๘๓ วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๗ วัด มีพระภิกษุ ๓,๑๐๘ รูป สามเณร ๔๐๐ รูป การปกครองคณะสงฆ์ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมืองและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายพระธรรมนูญเป็นหลักการปกครองคณะสงฆ์ มีผู้บริหารคณะสงฆ์ภายในวัด คือ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสวัด รองลงมาตามลำดับ

ปัจจุบันงานกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีเพิ่มมากขึ้น ทำให้พระสังฆาธิการจำต้องเร่งปรับตัวเพื่อทำงานเชิงรุกและกระตุ้นงานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพกว่าเดิม โดยเฉพาะพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการปกครอง อาจจะมีเวลาในการดูแลการบริหารได้ไม่ทั่วถึง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งอาจทำให้ขาดการวางแผนพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทและมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษา ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี และปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับกำหนดแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีรวมทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

^{๙๔}ประกาศสำนักงานทะเบียนกลาง กรมการปกครอง, เข้าถึงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๒, <http://www.dopa.go.th>

ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variable) ประกอบด้วย

- ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสังฆาธิการ ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา
- ปัจจัยด้านการบริหาร ได้แก่ ทักษะการบริหาร และภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ประกอบด้วย

ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

๓. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓๓๑ รูป (ข้อมูลจาก : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)

๔. ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

สมมติฐานการวิจัย

๑. ปัจจัยส่วนบุคคลคือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

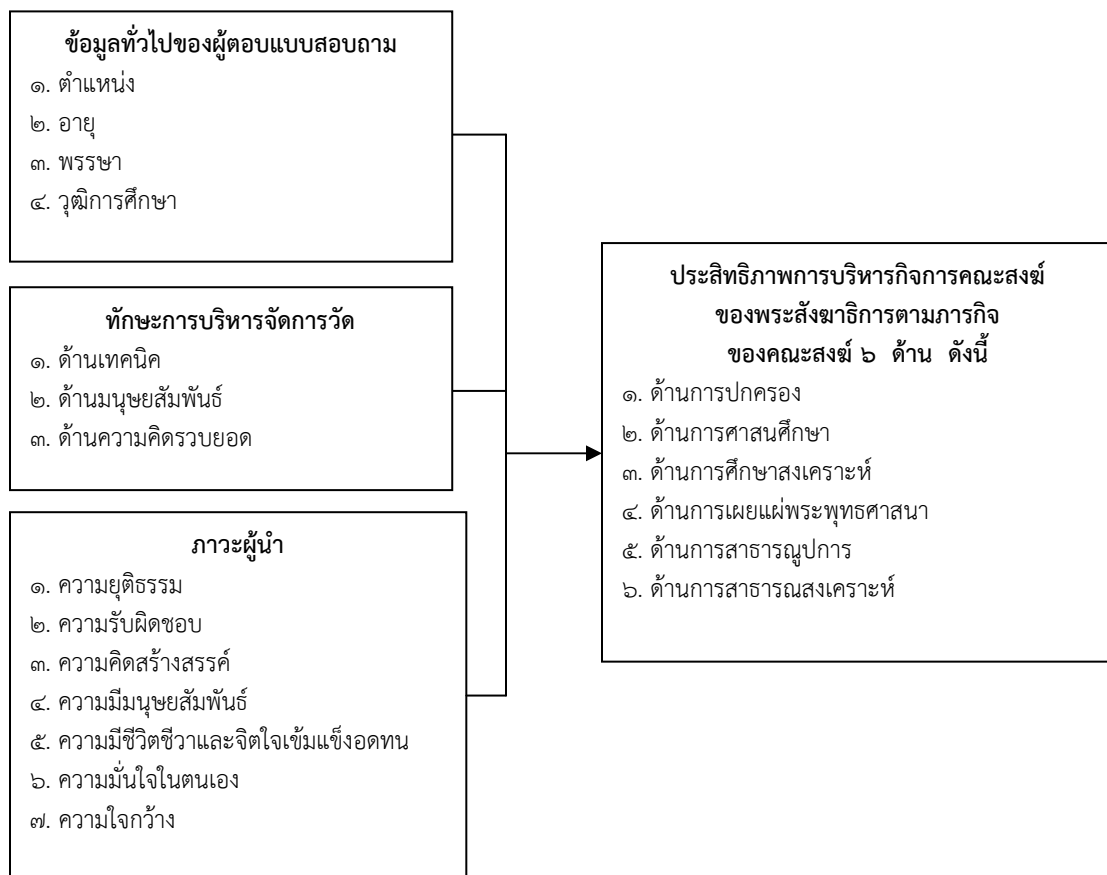
๒. ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

๓. ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการตามขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ โดย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ดังนี้ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ทักษะการบริหารจัดการวัด และภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑ ประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓๓๑ รูป (ข้อมูลจาก : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)

๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาเขตการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๖ อำเภอ จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) จากพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๖ อำเภอ รวม ๓๓๑ รูป เมื่อคำนวณแล้วได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๑๘๐ รูป จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) คือ การสุ่มพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๖ อำเภอ จำนวน ๑๘๐ รูป จาก ๓๓๑ รูป เพื่อเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ลักษณะของแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี และแนวคิด ตำรา เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม โดยครอบคลุมตัวแปรทุกตัวที่ใช้ในการศึกษา โดยแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามที่ใช้วัดประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยในรูปของตารางประกอบความเรียง

๕. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติที่เกี่ยวข้อง เพื่อพรรณาลักษณะประชากรที่ศึกษาและทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ดังนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา

สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentages) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๒. สถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) ใช้สำหรับการทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) เพื่อเป็นการหาคำตอบให้กับวัตถุประสงค์และสมมติฐานในการวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบไคสแควร์ (Chi - Square Test) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's product moment Correlation Coefficient) โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งค่านัยสำคัญไว้ที่ระดับ .๐๕

ผลการวิจัย

๑. ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านเทคนิค พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านเทคนิค อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านเทคนิค อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ด้านมนุษยสัมพันธ์ พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) ด้านความคิดรวบยอด พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านความคิดรวบยอด อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านความคิดรวบยอด อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีระดับภาวะผู้นำ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านความยุติธรรม พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ ด้านความยุติธรรม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ ด้านความยุติธรรม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ด้านความรับผิดชอบ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีมีระดับภาวะผู้นำ ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔) **ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม** พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕) **ด้านการสาธารณูปการ** พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๖) **ด้านการสาธารณสงเคราะห์** พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

ผลการทดสอบปัจจัยส่วนบุคคลคือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีทุกตัวแปร จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยพบว่า ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .๒๓๓) ในขณะที่ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

เมื่อแยกพิจารณาความสัมพันธ์เป็นรายด้าน พบว่า ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ดังนี้

ทักษะด้านเทคนิค มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา โดยพบว่า ทักษะด้านเทคนิคมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .๑๖๕ และ .๑๔๙ ตามลำดับ)

นอกจากนั้น ทักษะด้านเทคนิค มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์

โดยพบว่า ทักษะด้านเทคนิคมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .๔๑๑) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยพบว่า ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .๔๒๑) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ทักษะด้านความคิดรวบยอด มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านการปกครอง โดยพบว่า ทักษะด้านความคิดรวบยอดมีความสัมพันธ์เชิงลบในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -.๑๖๖) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

เช่นเดียวกันกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ดังนี้

ภาวะผู้นำด้านความมีชีวิตชีวาและจิตใจเข้มแข็ง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านการปกครอง โดยพบว่า ภาวะผู้นำด้านความมีชีวิตชีวาและจิตใจเข้มแข็งมีความสัมพันธ์เชิงลบในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -.๑๖๔) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ภาวะผู้นำด้านความมั่นใจตนเอง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านการศึกษา โดยพบว่า ภาวะผู้นำด้านความมั่นใจตนเองมีความสัมพันธ์เชิงลบในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ -.๑๕๐) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ภาวะผู้นำด้านความใจกว้าง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านการปกครอง โดยพบว่า ภาวะผู้นำด้านความใจกว้างมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำ (ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .๑๕๒) ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) พระสังฆาธิการ ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม การที่พระสังฆาธิการมีนโยบายด้านการปกครองที่ชัดเจน มีรูปแบบการบริหารการปกครองที่เป็นที่ยอมรับในหมู่สงฆ์ ย่อมส่งผลดีต่องานด้านการปกครอง ดังนั้นการศึกษาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบคำสั่งต่างๆ ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ต่อพระสังฆาธิการ ไม่เพียงเท่านั้นพระสังฆาธิการยังต้องศึกษาพระธรรมวินัยควบคู่กันไปด้วย หากพระสังฆาธิการมีความรู้ความสามารถในการปกครองแล้วย่อมส่งผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น ในการปกครองพระสังฆาธิการต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยงาน ซึ่งถือว่าเป็นการกระจายงานและกระจายความรับผิดชอบอันจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ สิ่งที่สำคัญที่สุดของพระสังฆาธิการคือการเลือกใช้คนและการสั่งการที่ชัดเจน และที่สำคัญที่สุดพระสังฆาธิการต้องยึดถือหลักธรรมในการปกครองเป็นสำคัญ

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรร่วมมือกับพระสังฆาธิการ จัดให้มีการประชุม การอบรม หรือสัมมนาให้แก่พระภิกษุ สามเณรและพุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะและองค์ความรู้ต่างๆ ให้แก่พระภิกษุ สามเณรและพุทธศาสนิกชนที่สนใจ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิด วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการและพัฒนาวัด

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) พระสังฆาธิการต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในแผนกธรรม บาลี สามัญ และความรู้เทคนิควิธีการในด้านอื่นๆ อันจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และคุณภาพการศึกษา เพราะเมื่อพระภิกษุ สามเณร มีความรู้ก็จะทำให้การกิจการต่างๆ ของคณะสงฆ์ดำเนินไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

๒) นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและหลักสูตรการฝึกอบรมพระสังฆาธิการในจังหวัดทั้งในเรื่องภาวะผู้นำ และทักษะการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับต่างๆ

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในทุกภาคเพื่อก่อให้เกิดการเปรียบเทียบและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสให้สูงขึ้น อันจะส่งผลดีต่อวัด ชุมชน และสังคม

๒) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าอาวาสในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์

๓) ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบรายละเอียด ด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview)

๔) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค เพื่อก่อให้เกิดการเปรียบเทียบและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนารูปแบบการปกครองที่ดีและสอดคล้องกับปัจจุบัน

๕) ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างในการบริหารจัดการวัด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์.**

กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน, ๒๕๔๓.

_____. **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร : เอ พี กราฟิค ดีไซน์, ๒๕๓๙.

กิติ ตัยคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, ๒๕๔๓.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺสี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายอาญา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

ฉันทนา กล่อมจิต. “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๔๖.

เฉียบ ไทยยิ่ง. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษา ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย.** แผนงาน : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

บุญช่วย จันทร์เหาะ. “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

บุญศรี พานะจิตต์และคณะ. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : กรณีศึกษาวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

Drake. Thelbert L & Roe. William. H. **The Principalship.** New York : Macmillan, 1986.

Fiedler. **A theory of leadership effectiveness.** New York : McGraw-Hill, 1967.

- Katz. Robert L. **Skills of an Effective Administration**. Harvard Business Review ୩୩. 1995.ZJanuary-February)
- Normand L. Frigon. Sr.& Harry K. Jackson. Jr. **The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York : American Management Association, 1996.
- Ordway Tead. **The Art of Leadership**. New York : McGraw Hill Book Company.Inc., 1956.
- Ralph M. Stogdill. **Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research**. New York : Free Press, 1974.
- William F Reddin. **Managenal Effectiveness** . New York : Mc Graw – Hall, 1970.